

Författare: Henrik Höjer (2019-02-07)

Vikingatiden växer

Nya upptäckter visar att vikingatiden **började tidigare** än forskarna hittills har trott. Det brukar sägas att vikingatiden började med angreppet på Lindisfarne försommaren 793, när ett kloster på norra Englands östkust angreps av vikingar som dödade flera munkar medan andra lyckades fly. Men denna datering börjar nu ifrågasättas. Mycket tyder på att det man förknippar med vikingatiden började tidigare – och varade längre.

– *Många brukar säga att vikingatiden börjar ungefär år 800 och slutar cirka 1050. Men detta är fel åt båda håll*, säger Charlotte Hedenstierna-Jonson, som är arkeolog och forskare vid Uppsala universitet och Historiska museet i Stockholm. Just nu är hon en av de forskare som ingår i projektet Vikingafenomenet, som häromåret fick 50 miljoner kronor från Vetenskapsrådet. Syftet är att ta ett helhetsgrepp på perioden.

Att slutåret för vikingatiden har satts till 1050 beror på att det då dyker upp allt fler runstenar, vilket innebär att det finns textkällor som markerar övergången till det som kallas historisk tid. För året 800 som startpunkt för vikingatiden finns i sig ingen direkt förklaring mer än att just räden mot Lindisfarne råkar vara den händelse som finns noterad i skriftliga källor. Men om man i stället tittar på hur det såg ut i Skandinavien så sker avgörande förändringar redan i mitten av 700-talet, enligt Charlotte Hedenstierna-Jonson.

– *Då börjar stadslänkande boplatser, som till exempel Birka, att växa fram*, säger hon.

– *Och vi ser liknande platser växa fram i andra delar av Skandinavien och runt Östersjön.*

Även den tekniska utvecklingen började tidigare. De äldsta beläggen för seglande vikingaskepp kommer från mitten av 700-talet, varför man kanske kan tala om en startpunkt för eran där någonstans. I Estland hittade man för ett antal år sedan en vikingagrav på ön Ösel. Graven, som daterats till omkring 750, bestod av ett skepp kring vilket drygt 40 personer hade begravts. Många föremål i gravarna och sättet att begrava de döda på visar att personerna kommer från Mälardalen. Det har även gjorts strontiumanalyser av deras tänder som stärker detta.

– *Detta kan vara spår av det första kända vikingatåget. De begravda verkar ha dött i strid och begravts av sina vapenbröder*, säger Charlotte Hedenstierna-Jonson.

Vid mitten av 700-talet började även människor från dagens östra Sverige att mera regelbundet röra sig i dagens Ryssland och Ukraina.

- *Vi har också sett en stark närvaro av vikingar längs hela Östersjökusten. Det verkar ha skett en uppblandning av människor, men de levde på ett sätt som vi identifierar som vikingar. Så det handlar om en kultur snarare än om ett folk. Men kärnan bland dem är skandinaver, säger Charlotte Hedenstierna-Jonson.*
- *Vikingarna var ju en grupp som uppförde sig på ett särskilt sätt – de representerar ju inte alla som levde i Skandinavien under denna tid. De flesta som levde här var ju bönder, fortsätter Charlotte Hedenstierna-Jonson. Vikingarna var de som reste iväg. De var ofta våldsamma och de idkade handel ibland – men det är rörelsen ut i omvärlden som definierar dem.*
- *Vikingarna präglade ett större område än någon annan grupp vid denna tid. De rörde sig mellan Nordamerika och Grönland och bort till Centralasien, kanske norra Indien. På så sätt var de helt unika, säger Charlotte Hedenstierna-Jonson.*

I en ännu opublicerad artikel av Charlotte Hedenstierna-Jonson konstaterar hon att Asien var att betrakta som en nära granne till vikingarna i österled. Kontakterna var omfattande och sannolikt inte bara indirekta. Handeln med päls, silver och slavar var viktiga i denna process. Viktiga fynd som stärker teorin om vikingarnas långväga handel är bland annat sidentyg från den kinesiska Tangdynastin, som har hittats i en grav på Birka, och en buddhastaty som hittats på Helgö, inte långt från Birka. Statyn kan härledas till dagens norra Pakistan. Arkeologer har också hittat föremål från norra Iran i Gästrikland och indiska mynt på Öland. Dessa enstaka föremål behöver inte betyda att vikingarna har haft direkta kontakter, men om man lägger till de över 80 000 mynt från muslimska Centralasien som har hittats från den tiden, i dagens Sverige, så blir mönstret tydligare. Vikingatiden var en tid av rörelse, det vet man, men det är svårt att fastställa vad som var drivkraften till denna enorma expansion.

- *Jag tror att det kan ha att göra med att man hade en lite lösare samhällsstruktur, som byggde på makt över människor och inte makt över områden. Ska man dra en parallell så är det till nomadkulturerna på stäpperna. Där finns det stora likheter. Vikingarna hade kontakter med många av stäppfolken. Ibland var de allierade, ibland var de i konflikt – men vikingarna tog till sig allt ifrån stridsteknik till klädedräkter, säger Charlotte Hedenstierna-Jonson.*
- *De hade nog en samsyn i många saker, säger hon och menar att vikingarnas militära framgångar delvis har sin grund i stridstekniker och förhållningssätt som påminner om stäppnomadernas sätt att kriga. De rörde sig i mindre grupper på kanske 50–100 man som snabbt kunde gå samman och bli större vid behov.*
- *Detta gav stora fördelar, säger hon. De var rörliga och flexibla.*

Charlotte Hedenstierna-Jonson betonar att synen på vikingarna har förändrats genom tiderna.

- *Under olika tider har man lyft fram olika saker, men man kan inte förneka att de var våldsamma, säger hon. Gränserna mellan vad som var krig, handel, plundring eller räder var inte helt tydliga under denna tid. Men de som vi i dag kallar vikingar kom i regel från de högre sociala skikten. De delade en militär kultur där de fria männen ingick och hade rätt att bära vapen.*
- *Kanske var det den bror som inte ärvde gården som gav sig iväg på vikingatåg, säger hon.*

Men efter hand, en bit in på 800-talet, var det hela samhällen som flyttade iväg, alltså även kvinnor och barn. Och de reste långt och flyttade till allt ifrån Island och Grönland till England och Ryssland. Resorna var en blandning av räder och bosättningar.

- *En sak man lätt glömmer i sammanhanget är att övriga Europa i huvudsak är kristet under denna tid. Det finns med andra ord gemensamma normer och levnadsregler på kontinenten. Vikingarna har en annan religion och andra normer.*

Och vikingarna var mycket medvetna om detta, när de valde att till exempel plundra kloster. Samtidigt hade de egna religiösa tabun som de själva följde. Neil Price är professor i arkeologi vid Institutionen för arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet och forskningsledare för det projekt som Charlotte Hedenstierna-Jonson arbetar i. Han menar att deras projekt är ett försök att ta ett helhetsgrepp på vikingafenomenet.

– Det finns mycket forskning om vikingatiden, men inte så mycket om idén kring vikingatiden som begrepp, säger han och påpekar att många boplatser och marknader som förknippas med vikingatiden börjar få tidigare och tidigare dateringar.

– Det verkar som att denna process inleddes tidigare än vad man har föreställt sig – det handlar om ungefär mitten av 700-talet, säger Neil Price och menar att gränsen mellan vad som brukar kallas Vendeltid (tiden före vikingatiden i Sverige) och vikingatid håller på att suddas ut. Den är inte lika skarp som man tidigare menat.

– Det som händer vid början av vikingatiden är att en mängd politiska och sociala processer som pågått länge inom Skandinavien börjar manifesteras utåt. Det är då man börjar resa utanför Skandinavien. Man har rest tidigare, och det har skett sjöröveri tidigare – men det är skalan och intensiteten som är ny. Det finns ingen enskild sak som orsakar detta, säger han.

– Under 600- och 700-talet finns många politiska enheter i Skandinavien. Det är svårt att hitta rätt begrepp. Det är inte kungadömen men det handlar inte heller om stammar. De olika grupperingarna strider mot varandra och vissa går under, andra växer sig starkare. De blir alltså färre och större under denna tid – det finns med andra ord både vinnare och förlorare. Och enligt Neil Price leder bland annat denna process till att vissa ger sig ut på vikingafärder.

– Det hände också andra saker redan på 500-talet som ledde till en befolkningsminskning, bland annat pest och vulkanutbrott som påverkade klimatet, säger Charlotte Hedenstierna-Jonson. Och när samhället sedan kom på fötter efter detta inleddes någon form av expansion i form av byggande, maktkoncentration och ökad rörlighet.

– Jag tror att vi kan hitta början till vikingatiden där någonstans, säger hon.

– Någon gång under 700-talet sker förmodligen en tipping point i denna process och de första lyckosamma räderna måste rätt snabbt ha smittat av sig, säger Neil Price.

750-TALET	793	850-TALET	SLUTET AV 900-TALET	920-TALET	CIRKA ÅR 1000	1070
Allt fler stadslänkande boplatser i Skandinavien.	Belägg för seglande vikingaskepp.	Angreppet på klostret i Lindisfarne.	Färöarna och Island koloniseras.	Grönland koloniseras.	Det arabiska sändebudet Ibn Fadlan möter vikingar vid Volga.	Olof Skötkonung döps. Uppsala tempel ännu i användning.

Birkakrigare var en kvinna

Författare: Henrik Höjer (2017-09-12)

Ett fynd från Birka som man länge trott vara en framgångsrik manlig krigare visar sig nu vara en kvinna. Gravplatsen i vikingasamhället Birka i Mälaren grävdes ut på 1880-talet och man trodde ofreflekterat att den innehöll en manlig krigare, eftersom graven innehåller vapen. Nu har en dna-analys visat att personen var en kvinna.

– *Det är en prominent placerad grav på Birka från tidigt 900-tal som ligger nära en samtida garnison och Birkas borg, berättar Torun Zachrisson, docent i arkeologi vid Stockholms universitet och en av forskarna som har analyserat fynden.*

– *Det finns inga traditionellt kvinnliga föremål i graven, utan det ser ut som en fullt utrustad krigare med svärd, sköld, kniv och pilspetsar. Hon är begravd med två hästar och hon har till och med en typiskt manlig mössa. Det enda som skulle kunna tolkas som lite udda är att de två hästarna är en hingst och ett sto. Det brukar vara hingstar i manliga krigargravar.*

Analyser av isotoper visar att kvinnan sannolikt inte växte upp på Birka.

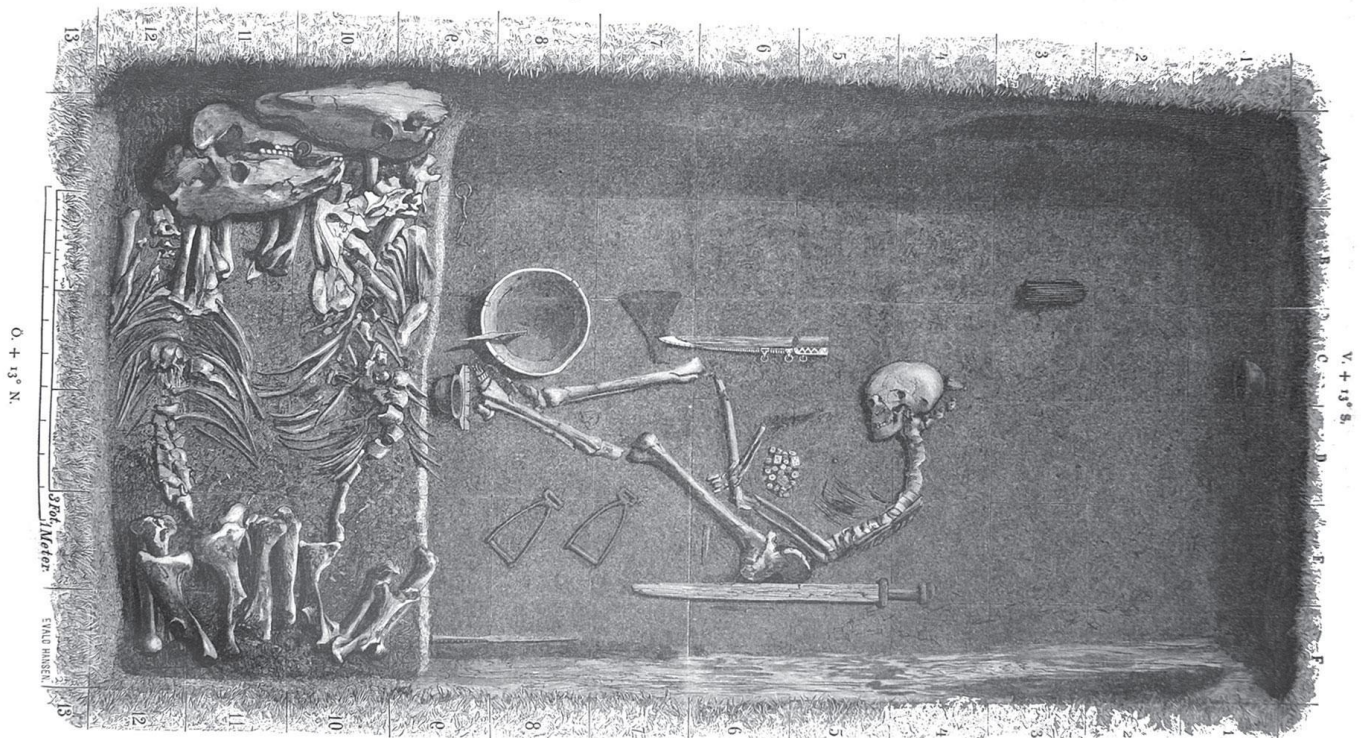
– *Enligt våra än så länge rätt grova skattningar av isotoper så verkar hon ha växt upp söder om Birka, kanske i södra Sverige, säger Torun Zachrisson.*

I graven finns även ett brädspel, vilket kunde användas som strategispel.

– *Det är ett föremål som passar för en person som övat på att tänka taktiskt i strid.*

Hur vanligt var det med kvinnliga vikingar?

– *Vi tror att detta varken var unikt eller vanligt. Troligen hade hon en hög social position i kraft av att hon tillhörde en förnäm ätt, säger Torun Zachrisson.*

Så här kan graven på Birka ha sett ut där den kvinnliga krigaren begravdes.